

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Факультет української й іноземної філології та мистецтвознавства
Кафедра зарубіжної літератури

Всеукраїнська наукова конференція
«ІСТОРІЯ ЯК ЛІТЕРАТУРА»
XXIII Філологічні читання пам'яті Н. С. Шрейдер

МАТЕРІАЛИ

Дніпро
2026

УДК 80
ББК 80/84
М 34

*Друкується за рішенням вченої ради
факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(протокол № 7 від 24.03.2026 р.)*

Упорядник Т. Є. Пічугіна

Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Історія як література» (XXIII Філологічні читання пам'яті Н. С. Шрейдер).

Редакційна колегія:

д-р філол. наук, проф. Потніцева Т. М.
канд. філол. наук, доц. Максютенко О. В.
канд. філол. наук, доц. Левченко О. В.
канд. філол. наук, доц. Ватченко С. О.
канд. філол. наук Велігіна Н. Г.

М 34

Історія як література. Всеукраїнська наукова конференція (XXIII Філологічні читання пам'яті Н. С. Шрейдер): Матеріали / Упорядник Т. Є. Пічугіна. Дніпро, 2026. 128 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Історія як література» (XXIII Філологічні читання пам'яті Н. С. Шрейдер). До збірника увійшли тези доповідей, в яких розглядаються актуальні проблеми співвідношення історичного контексту і літературних пошуків, достовірності та вигадки, індивідуальної пам'яті та колективного наративу.

Редакція не завжди поділяє точку зору авторів публікацій. Матеріали друкуються в авторській редакції. За точність викладених фактів відповідальність покладається на авторів.

ББК 80/84

Бібліографічні посилання

1. Ассман А. Простори пам'яті. Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. з нім. К.: Ніка-Центр, 2012. 440 с.
2. Caruth C. Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996. 168 p.
3. Erdrich L. The mighty Red. New York : HarperCollins, 2024. 448 p. URL: <https://books.google.ca/books?id=5tv8EAAQBAJ>.
4. Nixon R. Slow Violence and the Environmentalism of the Poor. Cambridge: Harvard University Press, 2011. 336 p.
5. Rothberg M. Traumatic Realism: The Demands of Holocaust Representation. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000. 320 p.

Нікоряк Н. В.

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ЕСЕ «РІК З ДОВЖЕНКОМ» М. ВІНГРАНОВСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНОГО НАРАТИВУ

Індивідуальна пам'ять окремо взятої особистості може стати цінним джерелом для формування історичного наративу. А коли мова йде про видатну особистість, вклад якої у розвиток літератури та культури важко переоцінити, «свідчення», «спогади», «факти», «літературні есеї», «мемуарні нариси», навіть «протоколи обговорень кіносценаріїв» стають особливо цінним джерелом для реконструкції не лише біографій видатних постатей, а й цілісної картини певної історичної доби. Власне, самі життєписи митців можуть функціонувати як своєрідні історичні документи. М. Фуко підкреслював, що історія змінила своє ставлення до документа: він більше не є «інертним матеріалом», а постає «мовою голосу», «слідом», «пам'яттю в собі» [7, с. 11–12].

Сучасне літературознавство приділяє особливу увагу дослідженню так званої нефікційної літератури як важливого джерела реконструкції культурно-історичного простору певної епохи [8]. Дані твори поєднують документальність і художність, індивідуальний досвід і колективну пам'ять. Надають можливість для співвіднесення з цінностями, переконаннями, життєвим досвідом у межах певного історичного середовища. Серед показових зразків даної літератури є есе Миколи Вінграновського «Рік з Довженком» (1975) [2], що постає важливим джерелом формування історико-біографічного наративу, дозволяє глибше осмислити як постать О. Довженка, так і духовне становлення самого М. Вінграновського, а відтак реконструювати цікаві фрагменти історії українського кінематографа.

До когорти «сильних людей», котрі мали «мужність протистояти настроям доби та не йти на компроміси з власною совістю навіть у дуже скрутний час», до покоління митців, чия творчість формувалася в умовах складної суспільно-політичної ситуації середини ХХ століття [5, с. 5], належить письменник, актор, кінорежисер та сценарист Микола Вінграновський (1936–2004). Митець, творчість якого сягнула «масштабів, до яких суспільство поступово росте й росте, але поки що дорости не може» [4, с. 15]. Дві музи, що надихали М. Вінграновського протягом усього його життя, йшли завжди поруч – кіномистецтво та література. Ще навчаючись у Первомайській середній школі № 17, в нього почав проявлятися мистецький хист. Тому вибір майбутньої професії був логічним і вмотивованим – навчання у Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого. Автор детально відтворює момент свого життєвого переходу – виїзд із рідного дому до Києва на навчання: «Того літа я вперше побачив Київ і Дніпро. / Дорога від нашої хати до Київського театального інституту пролягає між скіфськими могилами по старому чумацькому шляху з Криму на Чернігів. З новим коричневим магазинним чемоданом я вийшов на ту дорогу, на її сухий світанковий асфальт...» [2, с. 623]. Це не просто факт біографії, а символічний початок творчого шляху. Водночас, М. Вінграновський поєднує власну біографію з історією України, позаяк особиста доля вписується у широкий історичний контекст, де скіфські могили й чумацький шлях символізують багатовікову культурну пам'ять народу, а дорога стає і символом життєвого шляху, і знаком зв'язку поколінь, і образом спадкоємності культури.

Есе «Рік з Довженком» має виразний автобіографічний характер. М. Вінграновський виступає не лише як наратор, а й як головний герой власного твору. Саме через призму особистих спогадів він відтворює атмосферу вступу до вишу, навчання, побутові деталі, творчі розмови: «Одне слово, на останній екзамен я прийшов у бойовій поготові. Викликають. За столами – знайомі обличчя викладачів, які, здавалося, нічим поганим не загрожували. Складали ми етюд. В коридорах було чути: «найнайнайважливіший екзамен». Мені випав Чарлі Чаплін. <...> Отже, поставили мені п'ятірку, і в той день 1955 року я став студентом акторського факультету Київського театального інституту» [2, с. 624]. При цьому автор не просто фіксує хронологію подій. Його розповідь насичена емоціями, роздумами, оцінками, що перетворює текст на своєрідну художню сповідь. Водночас, ці спогади стають засобом переосмислення минулого, де автор звертається до власного досвіду як до джерела розуміння свого становлення як митця: «Десь у середині вересня мені зненацька запропонували, крім занять з акторської майстерності, відвідувати заняття ще й з режисури. Хто те придумав, я й досі не знаю. Надалі я став навчатися і там, і там. На режисерському курсі студенти були значно старші за мене, я їх спочатку боявся, а тоді звик» [2, с. 625].

Один із найважливіших композиційних і смислових вузлів есе «Рік з Довженком» – момент першої зустрічі автора з майбутнім наставником, що визначив його подальший життєвий і творчий шлях. Ця зустріч закарбувалася у

пам'яті у всіх деталях: «Була друга половина вересня. Мене викликали з лекції. В коридорі секретарка дивним, як на секретарку, голосом сказала, щоб я йшов прямо до кабінету ректора і що там зо мною хоче говорити Довженко. Хто такий Довженко – я не знав» [2, с. 625]. Видатний вже на той час кіномитець постає для юного студента невідомою постаттю. Він навіть не здогадується про доленосність цієї зустрічі: «За красивим блідо-горіховим столом сидить наш ректор, а на дивані в голубу сосонку, навпроти вікна з призахідним сонцем, – сивий, широкоплечий, міцний чоловік. М'яким, уважним поглядом дивиться на мене. Це був Довженко» [2, с. 626]. Така точність опису свідчить про глибоку емоційну значущість події. Пам'ять фіксує не лише сам факт зустрічі, а й просторово-предметне оточення. Завдяки цьому сцена набуває яскравої кінематографічної виразності.

У такий спосіб знаковим роком для біографій обох видатних митців став – 1955 рік: О. Довженкові дозволили набрати у ВДІКу студентів на курс режисури, а М. Вінграновський не лише вступив на акторський та режисерський відділ Інституті театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого, а й «менш ніж за два тижні», після «коротенького екзамену» та кількох днів очікування й невідомості, розпочав своє навчання у майстерні режисерів під керівництвом О. Довженка у Всесоюзному державному інституті кінематографії (ВДІК) [1, с. 43]. Зафіксував митець і свої перші враження від інтернаціональної специфіки майстерні режисера: «Через кілька хвилин я вже сидів у аудиторії серед своїх майбутніх товаришів і друзів. Тільки що таке? Що за обличчя? Як на плакаті «Миру – мир»... Так воно й вийшло: Іспанія і Корея, Грузія і НДР, Іран, Естонія, Росія, Татарія, Польща, Узбекистан. Усе це – майстерня Довженка. Наш Майстер зібрав таких ось нас з усього світу під свої, відомі світові художні знамена вчитись. Як усе чудово починається!» [2, с. 629]. Автобіографічний досвід автора стає засобом осмислення ширших історико-культурних процесів. Через індивідуальну долю М. Вінграновського простежується доля цілого покоління української інтелігенції, яка змушена була поєднувати творчі прагнення з обмеженнями радянської системи. У цьому контексті есе набуває не лише особистісного, а й суспільного звучання.

Так історико-біографічний наратив формується насамперед через поєднання фактичного матеріалу з художньою інтерпретацією. М. Вінграновський викладає свої враження від О. Довженка як вчителя, наставника і символу епохи українського кіно. Його розповідь про спілкування з кіномитцем включає персональні миттєвості (його захоплення Каховкою та в цілому поїздкою в Україну, слухання читань творів Довженком, спілкування з дружиною кіномитця, знайомство з його колегами та друзями) та творчі впливи, що створюють образ Довженка не лише як видатного режисера та письменника, а й як людини з багатим внутрішнім світом, глибокими переживаннями, сумнівами й мріями. Вінграновський змальовує його як наставника та педагога [3], який умів не просто навчати ремесла, а формувати особистість митця, прищеплювати любов до України, історії, природи, культури. Така

багатовимірність образу сприяє глибшому розумінню видатної постаті й водночас розкриває особливості культурного середовища того часу.

Через рік Довженко помер, а М. Вінграновський продовжив своє навчання в інституті, який закінчив 1961 р. «Але й цього часу учневі вистачило, щоби глибоко прожитися довженківським духом і пронести його через усе життя, значною мірою і в багатьох випадках продовживши його, як, зокрема, у виконанні ролі рядового солдата Івана Орлюка у стрічці Олександра Петровича «Повість полум'яних літ», відзнятій дружиною режисера Юлією Солнцевою на «Мосфільмі» 1961 року; за краще виконання чоловічої ролі Микола Вінграновський отримав золоту медаль кінофестивалю в Лос-Анжелесі» [4, с. 20]. До Києва кінорежисер повернувся «великою знаменитістю», впізнаваною скрізь: «Коли приїхав до Києва, а на той час він мав славу актора, про нього писали, на кожному стовпі висіли афіші з його портретом. Його вірші мали успіх» [6, с. 11]. Однак Київ доби «хрущовської відлиги», попри декларовану лібералізацію культурного простору, зустрів доволі «ворожо» вже сформованого режисера й літератора, який розпочав свою творчу діяльність на кіностудії імені О. Довженка.

Таким чином, есе «Рік з Довженком» виступає багатогранним і цінним історико-біографічним джерелом, у якому органічно поєднуються особиста пам'ять автора, документальні факти, художня інтерпретація та філософське осмислення дійсності. Через призму індивідуального досвіду в ньому відтворено важливі сторінки українського культурного життя ХХ століття. Водночас цей текст має істотне значення для історії національного кіномистецтва, оскільки репрезентує внутрішні механізми творчого процесу, специфіку професійного середовища, особливості взаємин митця з культурно-ідеологічним контекстом доби та умови функціонування кінематографа в радянський період.

Бібліографічні посилання:

1. Безручко О. Витоки творчої діяльності видатного українського кінематографіста і поета М.С. Вінграновського. *Сучасне мистецтво*, Київ, 2016, вип. 12, с. 43–46.
2. Вінграновський М. Рік з Довженком. Вінграновський М. Вибрані твори / упор. Мирослав Лазарук. Київ : Смолоскип, 2013, с. 623–632.
3. Коляда І. Роль О. Довженка у формуванні та становленні М. Вінграновського як кінорежисера. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Історія*. № 1 (47), 2018, с. 30–36.
4. Лазарук М. «Любити одразу, з ходу, залпом, раз і назавжди». Вінграновський М. Вибрані твори / упор. Мирослав Лазарук. Київ : Смолоскип, 2013, с. 9–56.
5. Семків Р. На грані й за гранню. Вінграновський М. Вибрані твори / упор. Мирослав Лазарук. Київ : Смолоскип, 2013, с. 5–8.
6. Талалай Л. Він був самотнім птахом. *Українська газета*, 2004, 18 листопада, с. 11.

7. Фуко М. Археологія знання / пер. з фр. В. Шовкуна. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи». 2003. 326 с.
8. Художній потенціал нефікційної літератури : матеріали XIX Міжнародної літературознавчої конференції. (Чернівці, 25–26 жовтня 2024 р.). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 144 с.

Сажина А. В.

*кандидат філологічних наук, доцент
кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

РЕКЛАМНИЙ ДИСКУРС ЯК ДЗЕРКАЛО ЕПОХИ

Рекламний текст сьогодні – невід’ємна частина щоденного буття, яка «входить у життя людини-споживача, перебираючи на себе функції фактора, що, з одного боку, відбиває, а з другого, формує масову культуру і свідомість» [7, с. 5]. Закономірно, цей феномен являє собою постійний об’єкт зацікавлення теоретиків і практиків, адже давно є не лише «приправою» до бізнесу, політики і / чи торгівлі, а життєво важливою частиною культури, економіки, політики, яка не лише визначає споживчі прагнення, а й відображає певні культурні стереотипи, уявлення. Як і культура загалом, реклама є реакцією, відображенням та презентацією певної доби.

Історичний аналіз показує, що реклама завжди була ангажованою: у радянський період вона виконувала пропагандистську функцію, критикуючи «буржуазні» підходи, тоді як у 1990-х роках почала орієнтуватися на європейський досвід та міжнародні стандарти. Проте повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року спричинило певні змістові та формальні трансформації. Після нетривалої паузи реклама повернулася в ефірі не лише з комерційними, а й з натхненними патріотичними роликами про мужність, допомогу армії та важливість «бізнес-фронту».

Сучасна українська реклама апелює до психологічних і духовних потреб реципієнта, створюючи нові архетипи. Яскравим прикладом є комунікація компанії ДТЕК «Сміливі нести світло»:

Лише ті, хто не боїться пільми, можуть у неї спускатись.

Можуть повертати зв’язок.

Ті, хто не боїться пільми, можуть крізь ніч добиратись.

Лагодити навромацьки руками.

Чи просто ключем.

Під землею, під обстрілами чи під дощем.

Довбати, включати, не спати, шукати, єднати, світити.

Світлитись.

Лише ті, хто не боїться пільми, не бояться в ній залишитись.

Бо це ж заради людей.

Від створення світу і до сьогодні завжди.

ЗМІСТ

Історія як літературний наратив

Бандровська О. Т.	Історія як дискурс влади в трилогії Гіларі Мантел про Томаса Кромвелля	3
Висоцька Н. О.	Чи спроможна історія звільнитися від диктату наративу?	5
Калашнікова О. Л.	Літературне божевілля чи заклик до міжцивілізаційного діалогу: наративні новації Е. Шевіяра	8
Маценка С. П.	Мовне конструювання історії: досвідні світи та культурно-історичні практики жінок у романі «Уражені» Ульріке Дрезнер	12
Потніцева Т. М.	Історія на перехресті літератур (В. Вордсворт – Р. Олдінгтон)	16
Торкут Н. М.	Шекспірівська репрезентація битви при Азенкурі: наративні стратегії конструювання міфу та його відлуння в культурі наступних епох	17

Література в історичному контексті

Безродних І. Г.	Риторична перформативність і конструювання владної позиції у «Річарді III» Вільяма Шекспіра	21
Бобришева К. О.	Трансгуманізм у сучасному літературознавстві	24
Боговик О. А.	Особиста травма та колективна історія в романі Яна Макьюена «Уроки»: деконструкція наративу «післявоєнного» покоління	26
Бричка М. І.	Хроніка «Річард III» Вільяма Шекспіра як складова метанаративу легітимації влади Єлизавети Тюдор	28
Vorova T. P.	Myth as a Memory of Reality and as a Language	31
Галкіна Я. В.	«Естетська критика О. Уайльда як «переднє слово» до «нової критики» ХХ століття	34
Каліберда Н. В.	Чарльз Грандісон як втілення образу людини честі в однойменному романі Семюела Річардсона	37
Козяр Д. В.	Сучасна історія: шлях хвороби як визнання інакшості в романі Алексії Касале «Sing if You Can't Dance»: психопоетичний аспект	37
Куницька І. В., Штейнбук Ф. М.	Вітчизняні «декамерони» на зорі української незалежності	40
Patsan V. O.	The Translating of the Bible into English by William Tyndale: Historical Context	43
Тарасенко К. В.	«Формульна» природа сучасної польської естрадної пісні ...	46
Черняк Ю. І.	Українська еміграційна шекспіріана 1950-60 р.р.: історія, постаті та творчі здобутки	49

Історичний факт і літературна вигадка

Варецька С. О.	Бабин Яр як топографічний палімпсест (на прикладі роману Каті Петровської «Мабуть Естер»)	52
Верцімага А. В.	Історичний факт і художня вигадка в романах Мартіна Еміса про Голокост	55
Євтушенко С. О.	Ніж як центральна деталь-мікрообраз в мемуарах Салмана Рушді «Ніж»	58
Ільюченко М. О.	Хронофантастика і альтернативна історія як форми історіософського мислення	60

Клюєв А. А.	Історичний факт і художній вимисел: форми взаємодії у кіноінтерпретаціях творів сучасної англomовної літератури	62
Костенко С. І.	Літературна біографія: на перетині документального і художнього	66
Попович Ю. П.	Еней Вергілія – герой в екзилі: українські акценти	69
Родний О. В.	Розрив лінійної історії у романі Ольги Токарчук «Бігуни» ..	73

Література як історичне свідчення

Bezrukov A. V.	Metamodernist Hermeneutics: Between Textual Potentiality and Axiological Reflection	75
Голуб Д. О.	Герой-non finito: літературне конструювання літературної пам'яті	77
Калинич К. Ф.	Травматична пам'ять Другої світової війни у п'єсі Л. Мончак « <i>Kviti під руками диявола</i> »	80
Курило С. М.	Економічна криза 2008 року як антропологічна травма: побут та ментальність фермерської громади у романі Л. Ердріч « <i>The Mighty Red</i> »	83
Нікоряк Н. В.	Есе «Рік з Довженком» М. Вінграновського як джерело формування історико-біографічного нарративу	86
Сажина А. В.	Рекламний дискурс як дзеркало епохи	90
Сидоренко О. В.	Західноєвропейська сміхова література та український святковий бурлеск	93
Suima I. P.	Responsive Narratives: Exploring the Dialogue between Historical Fact and Literary Fiction	95
Федоряка Л. Д.	Історія в романі Мюріель Спарк <i>The Prime of Miss Jean Brodie</i> : рецепція, об'єкти і художня функція	98

Історія в літературі / Історія літератури

Ватченко С. О.	Генрі Джеймс і жанр «темного любовного роману»	103
Велігіна Н. Г.	Історичне та літературне в романі Джуліана Барнса «Артур і Джордж»	106
Гон О. М.	Політичні і поетичні проєкції Провансу: націоналізм vs космополітизм	109
Гусєв В. А., Єлісеєнко А. П.	«Ментальна свідомість» vs «знання крові» у романах Д. Г. Лоуренса	112
Жужгіна- Аллахвердян Т. М.	Лірика Антоніо Мачадо в парадигмі пам'яті, міфу, історії та мистецтва: елегія і гротеск	114
Криворучко С. К.	Матріотизм. Фактографія як художній вимисел у романі Фредеріка Бегбеде «Уна і Селінджер»	118
Максютенко О. В.	«Сентиментальна подорож» Лоренса Стерна: художник як філософ	121
Пічугіна Т. Є.	Писати, як божевільний історик: «Обмірювання світу» Д. Кельмана	123

Наукове видання

Мова видання: українська, англійська

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської наукової конференції

«Історія як література»

(XXIII Філологічні читання пам'яті Н. С. Шрейдер)

(Дніпро, 26–27 лютого 2026 р.)